

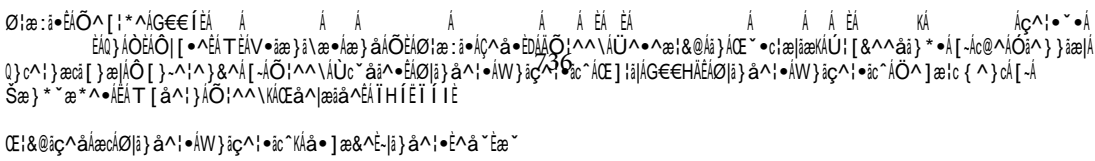

“Μελέτησε τον Παλαμά, πολλά θα ωφεληθείς. Και παράτησε πια — προς Θεού! — τον Σολωμό, από τον οποίο μπορεί πολλά να εκέρδισες αισθητικώς αλλά τεχνικώς βγήκες, το δίχως άλλο, ζημιωμένος”. Με αυτή την προτροπή ο Κατσιμπαλης — πιστεύοντας στο έργο του Καλύμνιου ποιητή — επιδιώκει απ’ αυτόν κατά τη δεύτερη δεκαετία του 20ου αιώνα τη μεγάλη στροφή στην ελληνική ποίηση. Για το λόγο αυτό αλληλογραφεί με το Ζερβό για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα μέχρι το 1932, έτος που απότομα σταματά η αλληλογραφία των δύο ανδρών. Τι συνέβη άραγε; Με την έρευνα στο αρχείο του Γιάννη Ζερβού φωτίζουμε περισσότερο την περίοδο αυτή και αντιλαμβανόμαστε στάσεις και πρόσωπα μιας περιόδου που παρουσιάζει πολύ ενδιαφέρον.

Το Αρχείο του Καλύμνιου ποιητή, πεζογράφου, κριτικού της λογοτεχνίας Γιάννη Κλ. Ζερβού (1884–1959) βρίσκεται στην Κάλυμνο, στην Ιερά Μονή της Παναγίας της Ελεούσας, στην οποία ηγουμένη είναι η εγγονή του συγγραφέα Αγνή Μοναχή. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο ερευνητής σε ένα ατακτοποιητό αρχείο, παρά την αμέριστη βοήθεια της εγγονής του ποιητή, είναι αισθητές. Αυτές γίνονται ανυπέρβλητες στην περίπτωση του αρχείου του Γιάννη Ζερβού, τον οποίο οι συνθήκες της ιταλικής κατοχής των Δωδεκανήσων ανάγκασαν πολλές φορές να αλλάξει κατοικία, να εξοριστεί, να φυλακιστεί. Οι συνεχείς μετακινήσεις του από την Κάλυμνο (Πόθια–Βαθύ) στην Αθήνα, στη Γερμανία, στην Κρήτη, στη Μυτιλήνη, στην Κω–Ρόδο (φυλακές), δεν μας δίνουν τη δυνατότητα να έχουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα όχι μόνον μιας χαρισματικής προσωπικότητας, αλλά και άλλων σημαντικών προσωπικοτήτων με τους οποίους αλληλογραφεί.

Στο Αρχείο Ζερβού συναντά κανείς — εκτός των άλλων — τις ποιητικές του συλλογές, άρθρα που εκδίδει κατά καιρό σε διάφορα περιοδικά και εφημερίδες, πεζά συνθέματά του, αλλά και κάποιες μονογραφίες του ανέκδοτες. Ειδικότερα τα έργα του Ζερβού που έχουν εκδοθεί και βρίσκονται στο Αρχείο του είναι:

1. *Νησιώτικα τραγούδια* (Ποιήματα) 1910
2. *Ρυθμοί ζωής* (Ποιήματα) 1921, 1929

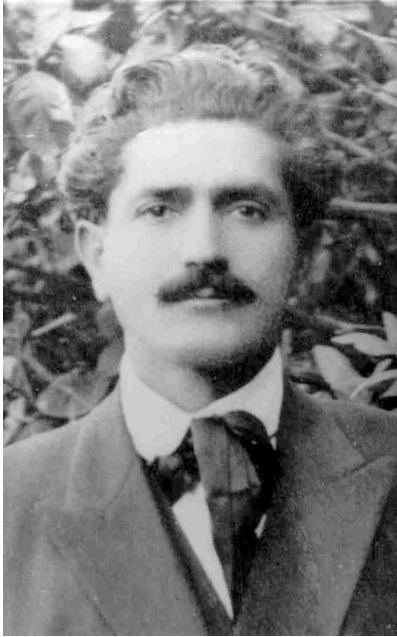
3. *Ζωή στο νησί* (Πεζά) 1924
4. *Στίχοι* 1928
5. *Μνημοσύνη* (Ποιήματα) 1932
6. *Παραλλαγές και Αντίφωνα* (Ποιήματα) 1937
7. *Τριλογία φωτός* (Λυρικό Δράμα) 1938
8. *Τραγούδια του Αιγαίου* (Ποιήματα) 1944, ²1989
9. *Η "Νέα Ζωή"* του Δάντη (Μετάφραση) 1944
10. *Αναβαθμοί* (Ποιήματα) 1954, ²1989
11. *Χρονικό της αγάπης* (Ποιήματα) 1954, ²1989
12. *Τρίπτυχο ζωής* (Ποιήματα) 1955, ²1989
13. *Αγωνισμένοι και Λυτρωμένοι* (Πεζογραφήματα) 1956
14. *Σημειώματα στο έργο του Ν. Καζαντζάκη* (χ.χ.)
15. *Κληρονομίες ζωής* (Μυθιστορία) 1958
16. *Ο νεκρός αδερφός* (Δραματική δοκιμή) 1959
17. *Μοιραίο σκάφαντρο και τ' ανάθεμα της Μηχανής* (Μυθιστορία) 1959
18. *Ιστορικά σημειώματα* 1960

Το τελευταίο έργο του κυκλοφορεί μετά το θάνατό του με επιμέλεια της εγγονής του Αγνής Μοναχής. Στο Αρχείο του υπάρχει ένα εκτενές ανέκδοτο άρθρο με ημερομηνία Απρίλης του 1955 και με τίτλο “Σημειώματα επάνω στην εκλογή του κριτικού έργου του Φώτου Πολίτη”. Τις σημειώσεις αυτές μαζί με άλλες είναι στα μελλοντικά μου σχέδια να εκδώσω σε ένα συνολικό corpus των έργων του Ζερβού.

Ο Ζερβός από την ιταλοκρατούμενη Κάλυμνο γράφει, δημοσιεύει, αγωνίζεται, αλλά περισσότερο αλληλογραφεί με διαπρεπείς λόγιους, ειδικούς επιστήμονες και λογοτέχνες της εποχής του. Ενδεικτικά αναφέρω τα ακόλουθα ονόματα με τους οποίους αλληλογραφεί: Άγγελος Σικελιανός, Samuel Band Bony, Γεώργιο Ν. Πολίτη, Φώτο Πολίτη,

0:æ:ã•ÉÀÕ^ [! *^ΛΓεΕίÉÁ Á Á Á Á Á ÉÁ ÉÁ ÉÁ ΚΑ Áç^! • ~ • Á
 ΕΑQ} ΑΌΕΑΌ [! • ΛΕΑ ΤΕΑΝ • æ } ä \ ð • ðæ } äÀΌΕΑQ:æ: ä•Áç^ä•ÉDΔΔQ:í^Λ^Û^•Λæ!&@!á}ACE ~ •c!æ}ææ(ÁÛ! [&^Λä } * •Á [-Áç@^ΛΌ^ } }æe] Á
 Q} c^! } æcā [ ] æ}M [ ] -^!^ } &^Λ [-ÁΌ!^Λ^Ûc ~ ä! •ÉÁQ} ä^! •ÁW } çç^! •æ^ACE] í!ÁΓεΕΗÁÉÁQ} ä^! •ÁW } çç^! •æ^ÁΌ^ } æ!c { ^ } ç [-Á
 Sæ } * ~ æ^Λ • ÁΕΑ Τ [ä^! } ÁΌ!^Λ^ΚΑÇä^Λ}æäÁΕΑΤΗÉΤÍÉ

CE!&@ç^á!æçQ} ä^! •ÁW } çç^! •æ^Κάá• } æ&^É-} ä^! •É^ä ~ Έæ ~

Γιάννης Ζερβός

Γιάννη Σκαρίμπα, Παντελή Πρεβελάκη, Πέτρο Βλαστό, Γιώργο Θεοτοκά, Γιώργο Κ. Κατσιμπαλή, Louis Roussel, Αλέξανδρο Πάλλη, Ι. Θ. Κακριδή, Ιωάννη Σικουτρή, Λευτέρη Αλεξίου, Γαλάτεια Καζαντζάκη, Αλέξανδρο Μωραϊτίδη, Άλκη Θρύλο, Φωτεινή Κολλάρου και τέλος μία επιστολή από το γραφείο του πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου. Το σημαντικό μέσα από την ανέκδοτη αυτή αλληλογραφία είναι ότι αναδύεται μια κριτική φωνή όχι από το λογοτεχνικό κέντρο, αλλά από την περιφέρεια, μια φωνή που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το κριτικό κατεστημένο της εποχής. Σημαντικά ονόματα της εποχής

που οδηγούν την κριτική σύμφωνα με τις απαιτήσεις των καιρών αποτελούν αντικείμενο πολλών σελίδων στις επιστολές· ταυτόχρονα γίνεται κριτική των έργων πολλών ποιητών και πεζογράφων των πρώτων πέντε δεκαετιών του εικοστού αιώνα.

Η εποχή που αλληλογραφεί ο Ζερβός, εποχή του μεσοπολέμου, χαρακτηρίζεται από βίαιες αισθητικές και ιδεολογικές συγκρούσεις με επίκεντρο το έργο του Σολωμού με διφυή κυρίως εκδίπλωση, σε δύο πολυσυζητημένα επίπεδα, στο επίπεδο της “εκφραστικής αρτιότητας” και αυτό της “αποσπασματικότητας των ώριμων έργων του Σολωμού”, που καταλογίζεται ως κύρια αδυναμία του Σολωμού. Στην πραγματικότητα εκδιπλώνονται εδώ οι δύο συγκρουόμενες τάσεις στη δεκαετία του 1920· η μια προσανατολισμένη προς την ευρωπαϊκή λογοτεχνία πιστεύει ότι ο Σολωμός και το έργο του δεν μπορούσαν πλέον να εκφράσουν το αισθητικό τους κριτήριο και την εποχή τους και η άλλη τάση η “ελληνοκεντρική” με προεξάρχοντες

∅:æ:ä•ÉÄÖ^|I*^AGEEÍÉÁ Á Á Á Á Á Á ÉÁ ÉÁ Á Á Á ÉÁ ΚΑ Áç^!•~•Á
ÉÁQ}ÍÖÉÁÖ|I•^ÉÁ TÉÁV•æ}ä^æ•æ} äÁÖÉÁ∅:æ:ä•Áç^a•ÉDÁÖ:^^\ÁÜ^•^æ!&@|á}ACE*•c!æ|ææ(ÁÜ!|&^^ää)*•^Á[-Áç@^ÁÖá} }ææ|Á
Q}c^!}æcá| }æ|Ö|]-^!^}&^Á[-ÁÖ!^^\ÁÜc~ä^Á•ÉÁ∅|á} ä^!•ÁW} äç^!•æ^ACE|í|ÁGEEHÁÉ∅|á} ä^!•ÁW} äç^!•æ^ÁÖ^}æc{ ^}ç[-Á
Sæ}*~æ*^•ÁÉÁ T[á^!}ÁÖ!^^\KÁÇá^|æá^ÉÁ THÉÍÉÍÉ

CE:&@äç^á^æcá∅|á} ä^!•ÁW} äç^!•æ^Káá•]æ&^É-|á} ä^!•É^ä~Éæ~

τα ανόσια ανομήματά τους που δεν αφήκαν βρισιά του δρόμου να μην την κενώσουν απάνω στην αγνότερη, την τιμιώτερη, κι υπερωχότερη νεοελληνική μορφή: τον Παλαμά;

Μα, αγαπητέ μου φίλε, ΚΟΛΟΚΥΘΟ-ποίηση στη ζωή μας, τα πάντα κολοκυθοποιούνται σ' αυτό τον τόπο. Τα ιερά και τα όσια. Ο Ροϊδης: μια πολιτισμένη νούλα, ο Γαβριηλίδης καταστροφέας νεωτεριστής, το ίδιο κι ο Σκληρός, ο Ψυχάρης κομματάρχης σε αναζήτηση οπαδών, ο Παλαμάς τσαρλατάνος, ο Γρυπάρης κι ο Πορφύρας μηδενικά, και τράβα κορδέλλα... Αυτά και άλλα γράφει στο πολύκροτο βιβλίο του ο αρχιδερβίσης,⁴ και θορυβούν γύρω του οι λογής κομπάρσοι: Πολίτηδες, Δελμούζοι, Μπαστιάδες, κλπ. με λύσσα ευνουχικής ανημποριάς (όλοι τους λίγο-πολύ αποτυχημένοι λογοτέχνες είναι). Μόνο ο Σολωμός και αυτοί έχουν αξία, όλα τάλλα είναι κολοκύθια. ΚΟΛΟΚΥΘΟΠΟΙΗΣΗ λοιπόν ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ, κι έχει ο Θεός!...

Δεν είμαι κανένα παιδί ή κανέναν αμαθής νεανίσκος να μην καταλαβαίνει τα βαθυνούστατα ρήματά τους ή να παραγνωρίζω την αξία ή το υπέροχο της ποίησης του Σολωμού. Έχω πολλά διαβάσει και πολλά ακούσει δικά μας και ξένα, και προπαντός κατέχω καλά την αγγλική ποίηση στα ύψη της οποίας δεν έφτασε ακόμα καμμιά από τις σύγχρονες λογοτεχνίες. Έχω προς τούτοις αρκετό έμφυτο γούστο και καλαισθησία — προϋπόθεση απαραίτητη για την πλήρη κατανόηση και συναίσθηση ενός έργου Τέχνης. Είμαι λοιπόν σε θέση και την αξία της ποίησης της Σολωμικής να νοιώσω και τα υστερήματα της Παλαμικής τέχνης ν' αντιληφθώ, δε δέχομαι όμως καμμιά, απολύτως καμμιά σύγκριση μεταξύ του ΕΡΓΟΥ και της ΖΩΗΣ του Παλαμά και του ΕΡΓΟΥ και της ΖΩΗΣ του ΣΟΛΩΜΟΥ. Κ' εδώ είναι η αντίθεσή μου με τους περισσότερους Σολωμολάτρες!

Γιατί ο Σολωμός ΔΕ μας άφησε ΕΡΓΟ, αλλά μόνο μερικά δείγματα, υπέρλαμπρα δείγματα μιας σπάνιας ποιητικής ιδιοσυγκρασίας κ' εξαιρετικής αλήθεια διάνοιας, που είτε από ανημποριά είτε από

4 Αναφορά στο Πάννη Αποστολάκη (1886-1947) και ειδικότερα στο βιβλίο του Η Ποίηση στη ζωή μας (1923).

Q:æ:ã•ÉÄÖ^ [i*^AGœÉÉÁ Á Á Á Á Á Á ÉÁ ÉÁ ΚÁ ÁÇ^!•~^Á
ÉÁQ}ÁÖÉÁÔ [i•^ÉÁ T ÉÁV•æœ}ã^λæ•kæ} áÁÖÉÁQ:æ:ã•ÁÇ^á•ÉDÁQ:Á^λ\^ÁÚ^λæ!&@á}ACE*•c!æ|ææ(ÁÚ! [&^^áã} *•Á [~Ac@^ÁÖ^} }ææ|
Q}c^!}æcá [}æ|Ö [ ]-^!^}&^Á [-ÁÖ!^λ^ÁÚc~ áì^•ÉÁQ|á} á^!•ÁW} áç^Á^áç^ÁÇE] !á|GœEHÁÉQ|á} á^!•ÁW} áç^!•ãc^ÁÖ^} æ!c { ^} c^ [-Á
Sæ} *~æ*^•ÁÉÁ T [á^!}ÁÖ!^λ^ÁKÁÇEá^}æáÉÁ T H Í È Í È

CÈ:&@âç^ÁáæcáQ|á} á^!•ÁW} áç^!•ãc^!áá•} æ&^É-|á} á^!•É^á~Éæ~

παραλλαγές στίχων του Σολωμού, αλλ’ είναι ολοφάνερο σε οποιονδήποτε μη θεόστραβο μελετητή της νεοελληνικής λογοτεχνίας πως είσαι ο γνησιώτερος, αν όχι ο μόνος “απ’ ευθείας” μαθητής του. Ακόμα και στα ελαττώματά του. Κάτι κακοφωνίες, κάτι εκφραστικές στεναχώριες, στιχουργικές δυσκολίες σου κλπ. κλπ. είναι καθαρά Σολωμικές. Μη σου κακοφαινεται. Πρώτος μίλησα για τα καλά σου, μου επιτρέπεται — νομίζω — να πω και λίγα λόγια για τα τρωτά σου. Είσαι τόσο παθιομένος από Σολωμό που άθελά σου, θέλοντας να γράψεις νεκρικά τραγούδια παίρνεις ακόμα και το (αηδέστατο άλλωστε) μέτρο της “Νεκρικής του Ωδής”:

*Του Μαιού ροδοφαίνεται η μέρα,
Που ωραιότερη η φύση ξυπνάει
Και την κάνουν λαμπρά και γελάει
Πρασινάδες, αχτίνες, νερά, κλπ.
(Σολωμός)*

*Γαλανό, του Ιουνίου, μεσημέρι.
Φως, τραγούδι ζωής όλη η φύση.
Κουδουνίζει, στ’ αχλύ του μεθύσι
Χρυσοτζίτζικα, ψάλτη, ψαλτά, κλπ...
(Ζερβός)*

Πώς να μη χαρακτηρισθείς από έναν πρόχειρο (και τέτοιοι είναι όλοι στην Ελλάδα) κριτικό, ότι παραλλάζεις Σολωμικούς στίχους, μια και σε μορφή και σε περιεχόμενο, και σε τεχνοτροπία σχεδόν ακόμα ακολουθείς τ’ αγνάρια του;

Αυτά είχα να σου πω. Πρόχειρα και βιαστικά τα κατάστρωσα στο χαρτί, κι ίσως-ίσως και λιγάκι τραχιά. Μα με συμπαθάς. Πήρα το δικαίωμα από την αγάπη και την εκτίμηση που σου έχω κ’ είμαι βέβαιος πως δε θα με παρεξηγήσεις. Έχω από καιρό στο νου μου να γράψω μια σωστή, πλατειά μελέτη γύρω από το έργο σου. Κ’ ελπίζω σύντομα να μου δοθεί η ευκαιρία να την πραγματοποιήσω. Θέλω να παρουσιάσω πλατειά κι αναλυτικά τις θετικές του αξίες. Οι άλλες

Q} c^! } æcā [} æ] m̄ [} ^-!^ } &^A [-AÖ!^A^AUc~ äi^•Eä] ä^!•AW } äc^!•æ^ACE] i!|AGEEHÄEä] ä^!•AW } äc^!•äc^!Ö^ } ætc { ^ } c^ [-Ä Sæ } *~æ^•ÄEÄ T [ä^! } äÖ!^A^KACæä^] æä^EÄTHÉIÉIÉ

δε μ' ενδιαφέρουν. Ας ασχοληθούν με δαύτες οι "υψηλοί κριτικοί" που δε μπορούν να μιλήσουν παρά για να βρουν ψευδάδια και να κατακρίνουν. Τις αδυναμίες του έργου σου είμαι σε θέση να τις ξαίρω πολύ καλλίτερα από κάθε άλλον, εγώ που ξεχώρισα πρώτος τα προτερήματά σου, κι αν πρώτη φορά σου κάνω τώρα λόγο, είναι ίσα-ίσα για να πεισθείς κι ο ίδιος ξαίροντας πως τα λόγια μου αυτά προέρχονται από άνθρωπο αμερόληπτο και ειλικρινή, έξω από κάθε φιλολογική κλίκα, που πιστεύει στο έργο σου και περιμένει ολοένα ανώτερα δείγματα της μόρεσής σου.

Με το ίδιο θάρρος θα σου παρατηρήσω ακόμα πως τα τελευταία χειρόγραφα ποιημάτων σου, ξαρματώσανε κ' εμένα και τον πατέρα μου. Με την εξαίρεση ενός ή δύο (δεν τάχω πρόχειρα), τάλλα με όλη μας την καλή θέληση, την προπόνηση και την προσπάθεια, δε στάθηκε δυνατό να τα νοιώσουμε. Έχεις γίνει σκοτεινότερος, ελλειπτικώτερος, ερμητικώτερος, ακόμα κι ιδιωματικώτερος. Τι συμβαίνει; Αν εξακολουθήσεις έτσι φοβούμαι πως θα μείνεις ακατάληπτος και από τους δυο πιστότερους θαυμαστές σου και πιο καλοπροαίρετους αναγνώστες σου: τον πατέρα μου κι εμένα!

Δε μου βγαίνει από το νου η ιδέα πως πολύ θα σε εξημίωσε η μεγάλη μόνωσή σου εκεί πέρα. Ζώντας στην Αθήνα θα έκανες μεγαλύτερη τριβή στη γλώσσα, και θα τελειοποιούσες έτσι τα φραστικά σου μέσα. Χωρίς ν' αποβάλλεις τον ιδιωματικό σου θησαυρό, θα τον είχες εξωμαλύνει και συνταιριάσει μέσα στο πλαίσιο της αναμφισβήτητης πια "κοινής" που πλάθεται ολοένα στο μεγάλο αυτό χωνευτήρα που λέγεται Αθήνα. Ας είναι!

Τελειώνοντας αυτό, το υπερβολικά κάπως μακρύ μου, γράμμα σου εσωκλείω ένα άρθρο που εδημοσιεύτηκε πρωτοσέλιδο στην εφημερίδα "Πατρίς" τις προάλλες. Λούμεν, είναι το ψευδώνυμο του γνωστού ποιητή και άριστου μεταφραστή του Μπάϋρον και του Shelley: Αναστάση-Μιλάνου Στρατηγόπουλου. Προθυμοποιήθηκε μόνος του να γράψει για το έργο σου που το εκτιμάει και το θαυμάζει ιδιαίτερω, κ' είχε μάλιστα γράψει ένα μεγάλο άρθρο προ μηνός, που κατά μια πρωτοφανή κακοτυχιά, χάθηκε στο τυπογραφείο. Του στάθηκε αδύνατο να το ξαναγράψει κ' έβαλε πρόχειρα και βιαστικά

Q:}c^!;æcā [ ]æj|Ö [ ]-^!^)&^Ä [-ÄÖ!^Λ^ÄÜc~äi^•É|Ø|ä] ä!^•ÄW}äc^!^•æ^ÄCE] i|j|ÄGECHÄÉ|ä] ä!^•ÄW}äc^!^•æ^ÄÖ^}æic { ^}cÄ [-Ä
 Sæ} * æ*^•ÄÉÄ T [ä^!;]ÄÖ!^Λ^ÄKÄCEä^|æäÉÄTHÉIÉIÉ

CE!&@äc^!äæcä|ä] ä!^•ÄW}äc^!^•æ^!^•ä^•}æ&^É-|ä] ä!^•É^ä~Éæ~

2000:260).⁷ Μιλώντας για τον Κάλβο στις *Δοκιμές*, ο Σεφέρης επανέρχεται στο ίδιο θέμα με τα ακόλουθα: “όπως έχουμε μόνο αποσπάσματα από τον Σολωμό, έτσι δεν έχουμε κανένα ολόκληρο ποίημα από τον Κάλβο. Τίποτε που να μπορεί να δοθεί σαν ολόκληρο ποίημα σ’ έναν ακροατή. Μόνο κομμάτια, και την ευλάβειά μας” (Σεφέρης, ³1974:61).

Μπορεί βέβαια ο Σεφέρης να προβάλλει τον “ποιητικό αγώνα” του Σολωμού για την κατάκτηση της γλώσσας, δεν παύει από την άλλη να της αφαιρεί την πιθανότητα “να επενεργήσει αισθητικά και καλλιτεχνικά” αυτή ακριβώς ήταν η ‘τύχη’ της ώριμης ποίησης του Σολωμού στην εποχή του Σεφέρη” (Αγγελάτος, 2000:260). Ωστόσο είναι γνωστό ότι η ποίηση του Σολωμού ενεργεί αντιφατικά πάνω στη σκέψη και το έργο του Σεφέρη. Από τη μια με έμμεσα απορριπτικό τρόπο (λόγω της αποσπασματικότητας) και από την άλλη αισθάνεται μια ακατανίκητη έλξη από το έργο του. Τούτο έχει διαπιστωθεί από πολλούς κριτικούς οι οποίοι εντάσσουν το Σολωμό λόγω της αποσπασματικής του γλώσσας στην περιοχή του μοντερνισμού: “η σεφερική προσέγγιση του Σολωμού, του Κάλβου και του Καβάφη, ως ‘οι τρεις μεγάλοι πεθαμένοι ποιητές μας που δεν ήξεραν ελληνικά’, θέτει στο βάθος παραπλήσιους προβληματισμούς και αμφιταλαντεύσεις: την κριτική στάση του Σεφέρη απέναντι στη γλώσσα των παραπάνω ποιητών αλλά και τη φοβερή έλξη που ασκεί η γλώσσα αυτή στην ποίησή του” (Τσιανίκας, 1998:23). Στην πραγματικότητα όμως με τις *Δοκιμές* ο Σολωμός μένει οριστικά “έξω από τον κανόνα της νεοελληνικής παράδοσης” (Αγγελάτος, 2000:262) κλείνοντας έτσι την επιθανάτια σελίδα που άρχισε με τη “γενιά” του 1920.

Η συζήτηση για το θέμα αυτό συνεχίζεται και από μεταγενέστερους κριτικούς, οι οποίοι εντάσσουν το Σολωμό στο μοντερνισμό. Είναι γνωστό ότι ο Σολωμός άφηνε τα έργα του ημιτελή και “αποσπασματικά”, αυτό όμως δεν θα μπορούσε σύμφωνα με το Μαστροδημήτρη “να εννοηθεί ως ένα είδος αισθητικής προτίμησης

⁷ “Θεωρώ ότι η ποίηση, με την τεχνική της σημασία, είναι το αποτέλεσμα πάνω μας ενός ποιήματος *τελειωμένου*. Έστω κι αν το ποίημα αυτό είναι σ’ ένα μόνο στίχο. Όλα τα άλλα είναι ίχνη και ενδείξεις. Σαν τον σημερινό Παρθενώνα” (Σεφέρης, ³1974:474).

∅:æ:ä•ÉÄÖ^ [i * ^ Ä G E E Í É Ä Á Á Á Á Á Á É Ä É Ä Κ Á Ä Ç ^ ! • ~ • Ä
 É Ä Q } Á Ö É Ä Ö [ ] • ^ É Ä Τ É Ä V • äæ } ä λ ä • äæ } ä Á Ö É Ä ∅ : ä • ä Ç ^ ä • É D Ä Ö : ^ \ ^ Ü ^ • ä æ i & @ ä } ACE ~ • c i ä æ ä æ (Ä Ü ! [& ^ ä ä) * • Ä [- ä c @ ^ Ä Ö ^ } } ä æ [Ä
 Q } c ^ ! } äæ c ä [ ] ä æ [Ö [ ] - ^ ! ^ } & ^ Ä [- Ä Ö ! ^ \ ^ Ü c ~ ä ä • É Ä ∅ : ä } ä ! • Ä W } ä Ç ^ ! • ä Ç ^ ACE] i ä i ä G E E H Ä É Ä ∅ : ä } ä ! • Ä W } ä Ç ^ ! • ä c ^ Ä Ö ^ } ä æ i c { ^ } c ä [- Ä
 S äæ } * ~ ä * ^ • Ä É Ä Τ [ä ^ ! } Á Ö : ^ \ ^ Κ Ä Ç Ä λ ä æ ä É Ä Τ Η Í É Í Í Í É
 Ç E i & @ ä Ç ^ ä ä ä æ c ä ∅ : ä } ä ! • Ä W } ä Ç ^ ! • ä c ^ Ä ä • } ä æ & ^ É - ä } ä ! • É ^ ä ~ É æ ~

που κάνει λόγο για “ρήξη λόγου και γλώσσας”,⁸ αποστασιοποιεί τους σημερινούς κριτικούς από τη δυναστική επίδραση της “γενιάς” του 1930, αναδεικνύοντας το δυναμικό και πρωτοποριακό χαρακτήρα της ποίησης του Σολωμού,⁹ το έργο του οποίου, ακόμα και σήμερα εξακολουθεί να είναι σημείο αναφοράς αντιλεγόμενο. “Η κριτική, από την πιο επαινετική μέχρι την πιο απορριπτική, δεν έχει πάψει να ασχολείται ... όχι με το τι είπε ο Σολωμός, αλλά με το τι άραγε να ήθελε να μας πει” (Φραγκόπουλος, 1978:55). Πιστεύω τελικά, πέρα από τις τάσεις απόρριψης ή πλήρης αποδοχής του έργου του Σολωμού, ότι το έργο του αντέχει στο χρόνο και στις συνεχείς αλληλοσυγκρουόμενες θέσεις. Έτσι σήμερα όσο ποτέ άλλοτε η ανάγκη επανερμηνείας του σολωμικού έργου είναι επιτακτική και ίσως ξεκινήσει μια νέα σελίδα στα σολωμικά.

Στην επιστολή, ωστόσο, ο Κατσίμπαλης προσπαθώντας να αποτρέψει το Ζερβό από το έργο του Σολωμού, και να τον στρέψει προς τον Παλαμά, βασικά περιμένει απ’ αυτόν να κάνει το μεγάλο άλμα και τη μεγάλη στροφή προς τη νέα ποίηση. Εκείνο ωστόσο που πέτυχε ο Κατσίμπαλης ήταν να επηρεάσει το Ζερβό και να τον κάνει να υιοθετήσει ακριβώς τα ίδια επιχειρήματα μέσα στο πλαίσιο του κανόνα της αληθοφάνειας στην αλληλογραφία του με τον Παντελή Πρεβελάκη.¹⁰ Βέβαια δεν πέτυχε να πατρωνάει τη μεταγενέστερη κριτική σκέψη, η οποία δεν υπακούει πλέον δογματικά στα κελεύσματα της “γενιάς” του 1930 και σχετικά με το Σολωμό έχει αρχίσει να επαναπροσδιορίζει κάποιες θέσεις της.

⁸ Ο Βρασίδης Καραλής υποστηρίζει ότι στο σολωμικό έργο η “αποσπασματικότητα είναι απότοκο της ρήξης λόγου και γλώσσας στην συνείδηση και την ευαισθησία του δημιουργού” (Καραλής, 2002:55).

⁹ Στην έκδοση του Αλεξίου 1994, “ο Αλεξίου αντιπαράθετε στη θεωρία της αποσπασματικότητας τη θεωρία του ολοκληρωμένου έργου: ότι δηλαδή η αποσπασματικότητα είναι φαινομενική. Τα Αυτόγραφα μας δίνουν τη δυνατότητα ν’ ανασυνθέσουμε την πλήρη μορφή” (Καψωμένος, 1998:119).

¹⁰ Βλέπε Γεώργιος Φρατζής “Ο Νίκος Καζαντζάκης μέσα από την αλληλογραφία Ζερβού-Πρεβελάκη (1945–1958)”. *Πόρφυρας*. Τριμηνιαίο Περιοδικό. Τεύχος 98, Κέρκυρα, Ιανουάριος–Μάρτιος 2001.

01:æ:î•ÉÄÖ^ [î•^ÁΓ€€ÍÉÁ Á Á Á Á Á ÉÁ ÉÁ ΚÁ ÁÇ^!•~•Á
 ÉÁQ}ÍÖÉÁÖ [î•^ÉÁ ΤÉÁV•æ } ä\æ•Áæ } äÁÖÉÁQ}î:î•ÁÇ^á•ÉDÁÖ}^Λ\ÁÚ^•Λæ!&@!á}ACE~•c!æ!æ(AÚ! [&^Λá } *•Á [-Ác@^ÁÖ^ } }ææ! }
 Q}c^! } æcá [} æ!Ö [ ]-^!^ } &^Á [-ÁÖ!^Λ^ÁÚc~ äî^•É!Q}ä } ä^!•ÁW } äÇ^! } äc^ACE } !á!G€€HÁÉÉQ}ä } ä^!•ÁW } äÇ^! } äc^ÁÖ^ } æ!c { ^ } c! [-Á
 Šæ } *~æ^•ÁÉÁ Τ [á^! } ÁÖ!^Λ^ΚΑÇÉá!æ!áÉÁΤΗÉÍÉÍÉ
 CE!&@äÇ^ÁáæcáQ}ä } ä^!•ÁW } äÇ^! } äc^!áá• } æ&^É-!ä } ä^!•É^á~Éæ~

Έτσι μέσα στο πνεύμα αυτό και ένα χρόνο μετά, το 1930, ο Κασιμίπαλης από το τυπογραφείο Γ. Καλέργη κυκλοφόρησε τη συναγωγή κριτικών με τίτλο *Ο Ποιητής Γιάννης Κλ. Ζερβός*, με άρθρα του Louis Roussel, του Κώστα Βάρναλη, του Π. Δ. Ταγκόπουλου, του Α. Μ. Στρατηγόπουλου, του Γ. Κοτζιούλα, του Α. Καραντώνη, του Τέλου Άγρα και του Γ. Κ. Κασιμίπαλη. Η συναγωγή κριτικών αρχίζει με το κείμενο του Κασιμίπαλη “Ενας αγνοημένος ποιητής”, πρωτοδημοσιευμένο στο περιοδικό *Αγών* των Παρισίων στις 4 Δεκεμβρίου 1926. Στο κείμενο αυτό παρουσιάζεται η ποίηση του Ζερβού ως “πηγαία ποίηση” με τη “νησιώτικη γλύκα και μυστικοπάθεια”, ένα “μυστικισμό που παίρνει ένα τόνο φιλικά λιτό, σχεδόν οικιακό” (Κασιμίπαλης, 1930:4-5). Συνεπής στα όσα έγραψε στην επιστολή, “Έχω από καιρό στο νου μου να γράψω μια σωστή, πλατειά μελέτη γύρω από το έργο σου ... Θέλω να παρουσιάσω πλατεία κι αναλυτικά τις θετικές του αξίες”, ο Κασιμίπαλης με λιγότερο αντισωλωμικό πνεύμα, κρατώντας ωστόσο απόσταση σημειώνει τη μεγάλη συγγένεια του Ζερβού με το Σολωμό, όσον αφορά “την κατασκευή και προ παντός την εσωτερική μουσικότητα κ’ υποβλητικότητα του στίχου” και αναγνωρίζοντας το γεγονός ότι “κανείς ως τα σήμερα δεν ήρθε σιμώτερα στο Σολωμό” (Κασιμίπαλης, 1930:7).¹¹ Ο Βάρναλης στην ίδια συναγωγή κριτικών επισημαίνει τις τεχνικές αδυναμίες του ποιητή Ζερβού, ταυτόχρονα όμως θεωρείται απ’ αυτόν “σαν ο κατ’ ευθείαν απόγονος του Σολωμού, που περισσότερο από κάθε παλιόν ή καινούργιο ποιητή, μας τότε θυμίζει με τη διάθεση και τη στιχουργική του” (Κασιμίπαλης, 1930:12).

Τελικά βέβαια η “στροφή” στην ελληνική ποίηση δε γίνεται από το Ζερβό, όπως ίσως να περίμενε ο Κασιμίπαλης, αλλά γίνεται από το Πώργο Σεφέρη και εκπορεύεται συστηματικά κυρίως μέσα από τα *Νέα Γράμματα*. Το σίγουρο είναι ότι από το 1932 και μετά στο Αρχείο Ζερβού δεν υπάρχει άλλη επιστολή Κασιμίπαλη. Έχει ήδη επέλθει η σύμπραξη Σεφέρη-Κασιμίπαλη. Ο Ζερβός με τη σειρά του

¹¹ Ο Στίχος του Ζερβού “Θεικιά η ζωή κι ονείρατα χλωμά του κόσμου η θλίψη!” αντι-παραβάλλεται με το σολωμικό στίχο “Δεν τόλπιζα νάν’ η ζωή μέγα καλό και πρώτο” (Κασιμίπαλης, 1930:7).

Θ:æ:ï•ÉÁÖ^|!•^ÁΓ€€ÍÉÁ Á Á Á Á Á Á ÉÁ ΕÁΚ}•ΑΌΕΑΌ|!•^ΕΑ ΤΕΑΝ•æ}ãλæ•Áæ} áÁΌΕÁΘ:ï•á•ÁÇ^á•ÉΔΔΌ:^^\^Ú^•Λæ!•@!á}ACE}•c!æ|ææ(ÁÚ!|&^^áã}••Á[-Ác@^ÁΌ^} }ææ|Á Q}c^!}æcá| }æ|Ό[ ]•^!•^}&^Á[-^Ό!^^^ÁÚc~á!•ÉÁΘ|á} á!•ÁW} áç^!•æ^ACE}|á|ÁΓ€€ΗÁΕΘ|á} á!•ÁW} áç^!•æ^ÁΌ^} æ!c } ^}c^[-^Á Sæ}•*æ^•^•ÁΕΑ Τ[á!} }Ό:^^^ΚΑÇÉá|æá^ΕΑΤΗΕΤΙΕ

CE!&@áç^á!æcáΘ|á} á!•ÁW} áç^!•æ^~Κάá}•æ&^É-|á} á!•É^á~Έæ~

Μαστροδημήτρης, 1999

Π. Δ. Μαστροδημήτρης, *Η Νεοελληνική Σύνθεση. Θέματα και Κατευθύνσεις της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα.

Σεφέρης, ³1974

Γιώργος Σεφέρης, *Δοκιμές*, Πρώτος τόμος, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, Ίκαρος, Αθήνα.

Τσιανίκας, 1998

Μιχάλης Τσιανίκας, *Λευκές Στιγμές στην Ποίηση*. Καστανιώτης, Αθήνα.

Φραγκόπουλος, 1978

Θ. Δ. Φραγκόπουλος, "Το ημιτελές στον Σολωμό" Περιοδικό *Νέα Εστία*, Αφιέρωμα στο Διονύσιο Σολωμό. Χριστούγεννα 1978.

Q}c^! }æcâ [}æ|Ô [}-^!^ }&^ [-^Ô!^ \^Uc~ âî^•É|ð|â } â!•ÁW } äç^!•æ^ ACE] !î|ÁGEEHÄÉ|ð } â!•ÁW } äç^!•æ^ ÁÔ^ }æ|c { ^ } ç^ [-^ Ä }&@ç^ â!æcâ|ð|â } â!•ÁW } äç^!•æ^ ÁÔ^ }æ&^É-|â } â!•É^ ä~ Èæ~